CARACTERUL NORMAT AL INOVAŢIILOR LEXICALE DE TIP ABREVIAT

ZINAIDA TĂRÎŢĂ*

O caracteristică esenţială a limbii este continua ei schimbare, or, „limbile se schimbă fără încetare şi nu pot funcţiona decât schimbându-se” (Bally 1950: 18), schimbarea în limbă datorându-se în esenţă inovaţiei. În universul contemporan, marcat de instantaneitatea comunicării, procesul de schimbare în limbă este un fenomen natural, cu determinări foarte complexe, căci evoluţia limbii şi însăşi comunicarea umană trec prin necesitatea inovaţiei fie la nivelul formei, fie la nivel semantic – fenomen explicat prin cauze de natură lingvistică şi extralingvistică, care de cele mai multe ori interacţionează. Pornind de la accepţia coşeriană a inovaţiei: „Tot ceea ce, în spusele unui vorbitor, se îndepărtează – ca *mod lingvistic* – de modelele existente în limba în care se stabileşte conversaţia” (Coşeriu 1997: 70), prin sintagma *inovaţii lexicale* în literatura de specialitate sunt desemnate „toate noutăţile lexicale”: cuvinte noi, noile sensuri şi noile variante de întrebuinţare a cuvintelor.

Studiile consacrate examinării inovaţiilor lexicale din perspectiva particularităţilor structural-semantice, paradigmatice, cognitive relevă diferite contradicţii, privind limitele noţiunii *inovaţie lexicală* şi criteriile de identificare a acesteia. Sub aspect structural, în mod tradiţional, noţiunea e raportată doar la cuvinte, însă mulţi cercetători, pe lângă cuvinte, includ în componenţa inovaţiilor lexicale şi frazeologismele. În plan genetic, noţiunea *inovaţie lexicală* evoluează, extinzându-se sau reducându-se în dependenţă de semnificaţia care i se atribuie, termenul folosindu-se cu referire la unităţi lexicale noi împrumutate sau formate în limba dată. Din punctul de vedere al planului expresiei şi al conţinutului, în opinia unor cercetători (O. Ahmanova, E. Rozen), nu se prezintă drept inovaţii lexicale unităţile limbii vechi după formă, dar care şi-au modificat sensul (neologismele semantice).

Maria Teresa Cabré menţionează o serie de parametri pentru delimitarea noţiunilor *neologism/inovaţie lexicală*:

a) diacronia: un cuvânt este neologism dacă a apărut recent;

* Universitatea de Stat „A. Russo”, Bălţi, str. Puşkin, nr. 38, Republica Moldova.

ALIL, t. LI, 2011, Bucureşti, p. 399–404

BDD-A1246 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:09 UTC)

b) lexicografia: un cuvânt este neologism dacă nu este înregistrat în dicţionare;
c) instabilitatea sistematică: un cuvânt este neologism dacă prezintă semne de instabilitate formală (morfologică, grafică, fonetică) sau semantică;
d) psihologia: un cuvânt este neologism dacă vorbitorii îl percep ca pe o entitate nouă (Cabré 1993: 445).

Determinarea condiţiilor lingvistice şi extralingvistice ale apariţiei inovaţiilor lexicale, precum şi identificarea criteriilor diferenţiatorii, a condiţiilor adoptării inovaţiilor lexicale se impun a fi raportate la teoria coşeriană conform căreia „o inovaţie [...] poate să fie: a) o *alterare* a unui model tradiţional; b) o *selecţie* între variante şi moduri isofuncţionale existente în limbă; c) o *creaţie sistematică* («invenţie» de forme în concordanţă cu posibilităţile sistemului); d) un *împrumut* din altă «limbă» [...]; e) *un fapt de economie funcţională* [subl. a.]” (Coşeriu 1997: 70) etc.

Ca „fapt de vorbire” (E. Coşeriu), inovaţia lexicală ţine de utilizarea limbii în sistem, axându-se pe caracterul general al normei lingvistice. Definit iniţial în *Sistem, normă şi vorbire*, conceptul de normă se va asocia pentru totdeauna cu numele marelui lingvist Eugeniu Coşeriu, ale cărui teorii devin reperele fundamentale de referinţă în acest domeniu.

În opinia lui Eugeniu Coşeriu, norma reprezintă „totalitatea uzurilor lingvistice acceptate de majoritatea vorbitorilor într-o comunitate istorică definită” (Coseriu 1952: 14–15). Identificând distincţia între norma literară şi norma lingvistică, el subliniază că norma lingvistică arată „cum se spune”, în timp ce norma literară stabileşte „cum trebuie să se spună”. Norma lingvistică are un caracter „natural” şi abstract, în timp ce norma literară este concretă şi convenţională, presupunând un acord prealabil din partea celor care o hotărăsc şi o respectă.

Ne propunem să examinăm aici caracterul normat al inovaţiilor lexicale de tip abrevial din perspectiva normei lingvistice şi a celei literare, prin prisma productivităţii crescânde a acestor unităţi lexicale, a caracterului internaţional şi a largii lor difuzări (atât prin împrumuturi, cât şi prin creaţii interne), fapt ce i-a îndreptăţit pe unii cercetători (vezi Stoichiţoiu-Ichim 2003: 381) să includă abrevierea între efectele lingvistice ale globalizării.

Se ştie că, în crearea oricărui tip de neologism, rolul decisiv îi revine sistemului lingvistic. În consecinţă, procesul de încadrare a abrevierilor în sistemul fonetic şi morfologic al limbii este reglementat de norma lingvistică, „uzul care s-a consolidat într-o comunitate istorică echivalând cu un consens general asupra a ceea ce este permis” (Blasco Ferrer 1996: 16). Astfel, includerea inovaţiilor de tip abrevial (sigle, acronime, trunchieri) în sistemul gramatical al limbii române parcurge, convenţional, câteva etape.

O *primă etapă* este cea a încadrării acestor unităţi lexicale în anumite clase morfologice: substantive (*BERD* „Banca Europeană pentru Reconstrucţii şi Dezvoltare”, *sial* „înveliş extern al pământului, alcătuit din roci în care predomină silicaţii de aluminiu”), adjective (*izovit* „geam cu proprietăţi izolatoare, fonice şi termice, deosebite”, *tebecist* „ftizic, tuberculos”), sintagme verbale şi verbe (*SOS* „salvaţi sufletele noastre” – semnal

BDD-A1246 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:09 UTC)

convenţional de salvare, *a radariza* „a detecta şi a localiza un obiect cu ajutorul radarului”), adverbe (*OK* „în regulă”).

Constituindu-se în clase lexico-categoriale aparte, abrevierile, *într-o altă etapă*, se încadrează, sub acţiunea normei, în sistemul morfologic al limbii, căpătând categorii gramaticale de gen, număr, caz, determinare (*ONG – ONG-ul* – [membrii unor] *ONG-uri – ONG-urilor*). În conformitate cu norma limbii funcţionale care „conţine tot ceea ce în vorbirea unei limbi funcţionale este comun, tradiţional şi constant” (Coşeriu 1997: 279), *genul* abrevierilor este indicat în context prin anumite mărci flexionare: articolul nehotărât (*un VIP*, *un CD*), articolul hotărât (*CV-ul*, *CD-ul*), diverşi determinanţi (*UE lărgită*, *OK dubios*, *CV consistent*) sau prin asociere cu genul primului substantiv din formaţia lexicală sursă (*alianţă*, *uniune*, *serviciu*, *universitate*): *UE extinsă*, *NATO prezentă în Egipt*; *ASEM pregătită pentru noul an de studii.*

Dintre cele trei criterii (etimologic, semantic, formal) implicate în atribuirea unui anumit gen gramatical la categoria neologismelor, în limba română cea mai mare pondere revine criteriului formal, spre deosebire de alte limbi (franceză, rusă), unde, de obicei, genul abrevierilor se stabileşte după primul element al formaţiei-sursă. Conform criteriului formal (care ia în considerare desinenţa), majoritatea abrevierilor care desemnează nume se încadrează la genul neutru (preferat pentru majoritatea neologismelor), confirmând postulatul coşerian că adoptarea, „acceptarea de către auditor a unei inovaţii, ca model pentru exprimări ulterioare” (Coşeriu 1997: 70) –, „fiind achiziţie, modificare sau înlocuire a unui model lingvistic, a unei posibilităţi de expresie – este un act exclusiv mental şi, prin urmare, nu poate avea decât determinări finaliste: culturale, estetice sau funcţionale” (Coşeriu 1997: 71).

Opoziţia de număr la abrevieri, marcată prin opoziţie desinenţială, în funcţie de genul abrevierilor, ca şi la numele obişnuite, se axează pe factori sistematici, E. Coşeriu susţinând că „este «sistematic» tot ce aparţine opoziţiilor funcţionale şi realizărilor conforme cu normele unei limbi” (Coşeriu 1997: 102). Astfel, desinenţele de plural sunt: *-i* pentru masculin (*Dj-i*, *salvamari*), *-e* pentru feminin (*ozeniste*, *vipe*), *-uri*, *-e* pentru neutru (*CV-uri*, *radare*).

În calitate de marcă a pluralului, la abrevierile de genul neutru prevalează desinenţa *-uri* (faţă de *-e*). Repartizarea acestor două desinenţe de plural (*-e* şi *-uri*) la neutrele neologice, în opinia cercetătorilor (Brîncuş 1978: 261), este determinată de tendinţa generală a limbii literare actuale de a evita alternanţele fonetice din radical. La abrevierile în *-uri* nu se realizează nicio alternanţă, indiferent dacă finala abrevierii este vocală sau consoană (*CV – CV-uri*, *TVA – TVA-uri*), iar la cele în *-e* apare alternanţa *o/oa* (*scribofon – scribofoane*). Desinenţa *-uri* prezintă, aşadar, avantajul de a evita diftongarea, hiatul şi de a menţine mai apropiată de etimon structura fonetică a abrevierii – tendinţă a limbii culte, or, după cum afirmă E. Coşeriu, limba există „în conştiinţa vorbitorilor […] la nivelul tradiţiilor comune ale comunităţilor” (Coşeriu 2000: 140).

BDD-A1246 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:09 UTC)

În absenţa *particularităţilor flexionare* inerente (a tiparului flexionar caracteristic unui cuvânt încetăţenit în limbă), în operaţia de actualizare intervin tendinţele cele mai puternice ale momentului. Astfel, tratamentul flexionar al formaţiilor substantivale recente, inclusiv al abrevierilor, după cum apreciază unii cercetători (vezi Pană Dindelegan 1999: 120), relevă două tendinţe contradictorii: cea de utilizare invariabilă şi cea de încadrare morfologică în tiparele flexionare ale limbii române. Urmând prima tendinţă, abrevierile apar cu o formă unică de nominativ-acuzativ, fără a marca formal (prin desinenţe) valorile de genitiv sau dativ pe care le exprimă (*Extinderea NATO, Reprezentantul OSCE în Moldova, Preşedintele FMI, S-au adresat CEC*), acestea fiind deductibile, în asemenea exemple, numai din trăsăturile inerente ale regentului sau din relaţia semantică.

Tendinţa de utilizare invariabilă a unităţilor lexicale poate avea ca efect creşterea ponderii mijloacelor analitice în actualizarea contextuală. Astfel, apare exprimarea analitică în ceea ce priveşte cazurile abrevierilor, marcată pentru genitiv-dativ prin articol posesiv: *Hotărâre a CEDO, Reprezentanţi ai ONU, Serviciul de presă al PL*.

O altă tendinţă – cea de încadrare a abrevierilor în sistemul flexionar al limbii române, semnalată şi, tangenţial, comentată de specialişti cu referire la anumite tipuri de abrevieri (Carabulea 1983: 520; Stoichiţoiu-Ichim 2006: 11), se realizează prin intermediul „clasificatorilor flexionari” – mărci flexionare de încadrare într-o clasă lexico-gramaticală (Pană Dindelegan 1999: 121). Prin prezenţa mărcilor specifice flexiunii româneşti se creează posibilitatea unei flexiuni abreviale de tip sintetic, cu desinenţe ataşate prin cratimă (*Depunere a CV-urilor*; *Lansarea CD-ului, creşterea PIB-ului, fiice de VIP-uri*) sau aglutinate (*ozeneul, ozeneurile, ufoul, ufourile, radarul, radarele*).

În cazul abrevierilor, flectivele (morfemele ce actualizează diverse valori ale categoriilor gramaticale specifice părţilor de vorbire flexibile) sunt desinenţele (*-uri,- i, -e*), articolul hotărât (*-l, -le, -lui, -i*): *Ravagiile SIDEI*; *Practicile NKVD-ului*.

Articularea abrevierilor şi utilizarea flexionară este determinată şi de structura lor fonetică (Avram 1990: 63). Abrevierile terminate în consoană se articulează şi se declină ca şi substantivele de genul masculin-neutru: *UNICEF-ului, ULIM-ul*, iar cele care au la finală o vocală sunt folosite, de obicei, ca invariabile şi nearticulate: *Preşedintele CIO, statistica CEDO, UEFA, MAI*.

În limba vorbită şi în presă, unele dintre aceste abrevieri apar declinate şi articulate enclitic, labilitatea normei, în asemenea cazuri, decurgând din factori lingvistici, intrinseci naturii normei, dar şi din factori sociolingvistici (valori, judecăţi, uzuri în societate şi ca instrument didactic).

Din perspectiva normei literare: „cum trebuie să se spună” (Coseriu 1952: 18), problemele de corectitudine, care vizează inovaţiile lexicale de tip abrevial, se referă la modul de realizare, structura, redarea grafică, pronunţarea, regulile de utilizare a acestor unităţi lexicale.

Astfel, în crearea şi adoptarea unor tipuri de abrevieri, după mecanismul de formare (silabe, fragmente, litere iniţiale ale unităţii lexicale sursă), acţionează anumite norme

BDD-A1246 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:09 UTC)

specifice care vizează, în primul rând, limitele formale ale acestor unităţi lexicale. Principala condiţie a unei abrevieri pertinente o constituie dimensiunile rezonabile, şirurile prea lungi de iniţiale fiind rebarbative, mai ales în cazul când acestea conţin succesiuni de litere care reprezintă consoane citite izolat: *ASCHFR* „Asociaţia de Sprijin a Copiilor Handicapaţi Fizic din România”, *ANFDUM* „Asociaţia Naţională a Femeilor cu Diplomă Universitară din Moldova”, *ANOFM* „Agenţia Naţională pentru Ocuparea Forţei de Muncă” etc. Abrevierile criptice de acest tip sunt ineficiente şi sub aspectul economiei limbii, principiu ce favorizează crearea abrevierilor, căci înţelegerea lor necesită mai mult efort şi timp decât ar fi cerut menţinerea bazei polilexicale.

Preferinţa pentru cuvintele scurte este o tipică recomandare de cultivare retorică a limbii, în conformitate cu un model estetic, limba, fiind „un fapt de cultură” (Coşeriu 1997: 66).

În normarea literară a abrevierilor sunt invocate şi criteriile estetice – privite atât din perspectiva locuţiei, cât şi din aceea a receptării (Zafiu 2007: 467) – care vizează forma (aspectul grafic sau cel sonor), precum şi conţinutul sugerat. De regulă, în structura abrevierilor nu se includ instrumentele gramaticale (prepoziţii, conjuncţii) ce se conţin în baza derivativă; în anumite cazuri însă, păstrarea acestora în abreviere realizează scopuri eufonice: *PPO* „Pedagogia prin obiective”. Strict eufonice sunt şi abrevierile *SANEPID* „Serviciul Antiepidemic”, *UNITEM* „Uniunea Oamenilor de Teatru din Moldova”, provenite din combinarea liberă a iniţialelor cu fragmente de cuvinte.

Norma literară recomandă evitarea abrevierilor care produc impresii auditive dezagreabile (*FSM* „Federaţia Sindicală Mondială”) sau evocă noţiuni nedorite (*ARD* „Agenţia Română de Dezvoltare”).

Adoptate de sistemul unei limbi, inovaţiile lexicale de tip abrevial devin unităţi lexicale structurale şi funcţionale ale acesteia; „o adoptare corespunde întotdeauna unei necesităţi expresive, necesitate care poate fi culturală, socială, estetică sau funcţională”, afirmă Eugeniu Coşeriu (1997: 74), iar adoptarea nu este reproducere mecanică, ci e întotdeauna selecţie.

BIBLIOGRAFIE

Avram 1990 = Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, Editura Academiei.

Bally 1950 = Charles Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, Berne, A. Francke.

Blasco Ferrer 1996 = Eduardo Blasco Ferrer, *Breve corso di lingvistica italiana*, Cagliari, CUEC.

Brîncuş 1978 = Grigore Brîncuş, *Pluralul neutrelor în româna actuală*, în „Studii şi cercetări lingvistice”, nr. 3, p. 253–262.

Cabré 1993 = Maria Teresa Cabré, *La terminología. Teoría, metodología, aplicaciones*, Barcelona, Editorial Antártida/Empuries.

Carabulea 1983 = Elena Carabulea, *Aspecte ale trunchierii cuvintelor în limba română*, în „Studii şi cercetări lingvistice”, nr. 6, p. 517–523.

Coseriu 1952 = Eugenio Coseriu, *Sistema, norma y habla*, Montevideo, Universidad de la República.

BDD-A1246 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:09 UTC)

Coşeriu 1997 = Eugeniu Coşeriu, *Sincronie, diacronie şi istorie*, versiune în limba română de Nicolae Saramandu, Bucureşti, Editura Enciclopedică.
Coşeriu 2000 = Eugeniu Coşeriu, *Lecţii de lingvistică generală*, traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Chişinău, Editura ARC.
Pană Dindelegan 1999 = Gabriela Pană Dindelegan, *Formaţii substantivale recente şi rolul „clasificatorilor" în actualizarea lor contextuală*, în „Limba română", nr. 1–2, p. 117–127.
Stoichiţoiu-Ichim 2003 = Adriana Stoichiţoiu-Ichim, *Sigle de origine engleză în româna actuală* (II) în „Limbă şi literatură", nr. 2, p. 9–13.
Stoichiţoiu-Ichim 2005 = Adriana Stoichiţoiu-Ichim, *Tendinţe actuale în domeniul siglării*, în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română – structură şi funcţionare. Actele celui de-al 4-lea colocviu al Catedrei de limbă română (25–26 noiembrie 2004)*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 379–391.
Stoichiţoiu-Ichim 2006 = Adriana Stoichiţoiu-Ichim, *Creativitate lexicală în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Zafiu 2007 = Rodica Zafiu, *Criterii estetice în normarea limbii române*, în C. Stan, R. Zafiu, Al. Nicolae (coord.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 467–473.

STANDARDISED NATURE OF LEXICAL INNOVATIONS CONCERNING ABBREVIATIONS

ABSTRACT

Vocabulary of a language is constantly changing, the change in a language, essentially due to the innovation. Lexical innovations, including the abbreviated type, representing the "fact of speech" (E. Coseriu) are related to language use in the system, focusing on the general character of linguistic norms. Being in lexical-categorical classes, lexical innovations of abbreviated type, it falls under the action of norm in the language morphological system, acquiring grammatical categories. In relation with the literary norm ("how it should be said"), lexical innovations of abbreviated type respect structural formal and functional requirements. Lexical innovations of abbreviated type, adopted and spreading, correspond to "a need of expression".

Key-words: *Eugenio Coseriu, lexical innovation, abbreviated vocabulary, linguistic rule, admission to the system*.

BDD-A1246 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:09 UTC)